

TALABALARDA IQTISODIY TAFAKKUR VA MOLIVAVIY SAVODXONLIKNI RAQAMLI VOSITALAR YORDAMIDA RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Xodjiyev Azamat Baxodirovich

<https://orcid.org/0009-0009-0318-120X>

Annotatsiya Ushbu maqolada talabalarda iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlikni raqamli vositalar yordamida rivojlantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy jarayonlarni anglash, moliyaviy qarorlarni asoslash, shaxsiy va kasbiy faoliyatda resurslardan oqilona foydalanish hamda iqtisodiy axborotlarni raqamli vositalar orqali tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Maqolada iqtisodiy tafakkur, moliyaviy savodxonlik, raqamli kompetensiya va amaliy iqtisodiy faoliyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ochib berilgan. Shuningdek, elektron ta'lim platformalari, interaktiv topshiriqlar, elektron jadvallar, keys-stadi, loyiha metodi va raqamli baholash vositalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari asoslangan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy tafakkur, moliyaviy savodxonlik, raqamli vositalar, raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy kompetensiya, elektron ta'lim, interaktiv metod, keys-stadi, loyiha metodi.

Аннотация В данной статье проанализированы педагогические основы развития экономического мышления и финансовой грамотности студентов с помощью цифровых средств. В условиях цифровой экономики особую актуальность приобретает формирование у будущих специалистов умений понимать экономические процессы, обосновывать финансовые решения, рационально использовать ресурсы в личной и профессиональной деятельности, а также анализировать экономическую информацию с применением цифровых инструментов. В статье раскрыта взаимосвязь экономического мышления, финансовой грамотности, цифровой компетентности и практической экономической деятельности. Также обоснованы дидактические возможности использования электронных образовательных платформ, интерактивных заданий, электронных таблиц, метода кейсов, проектного метода и цифровых средств оценивания.

Ключевые слова: экономическое мышление, финансовая грамотность, цифровые средства, цифровая экономика, экономическая компетенция, электронное обучение, интерактивный метод, кейс-стади, проектный метод.

Annotation This article analyzes the pedagogical foundations for developing students' economic thinking and financial literacy through digital tools. In the context

of the digital economy, it is especially important to develop future specialists' abilities to understand economic processes, justify financial decisions, use resources rationally in personal and professional activities, and analyze economic information through digital instruments. The article reveals the interrelation between economic thinking, financial literacy, digital competence, and practical economic activity. It also substantiates the didactic opportunities of using electronic learning platforms, interactive tasks, spreadsheets, case studies, project-based learning, and digital assessment tools.

Keywords: economic thinking, financial literacy, digital tools, digital economy, economic competence, e-learning, interactive method, case study, project-based learning.

KIRISH

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarning iqtisodiy tafakkurini shakllantirish va moliyaviy savodxonligini rivojlantirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Chunki raqamli iqtisodiyot sharoitida har bir mutaxassis nafaqat o'z kasbiy sohasi bo'yicha bilimga ega bo'lishi, balki iqtisodiy jarayonlarni tahlil qila olishi, moliyaviy qarorlar qabul qilishi, raqamli axborotlardan samarali foydalanishi va o'z faoliyatini iqtisodiy jihatdan asoslay olishi zarur.

Talabalarning iqtisodiy tafakkuri ularning iqtisodiy hodisa va jarayonlarni tushunishi, sabab-oqibat aloqalarini aniqlashi, muqobil yechimlarni solishtirishi hamda amaliy qaror qabul qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Moliyaviy savodxonlik esa shaxsiy byudjetni rejalashtirish, xarajat va daromadlarni tahlil qilish, jamg'arma, kredit, investitsiya va iste'mol madaniyatiga ongli munosabatda bo'lishni anglatadi.

Bugungi ta'lim jarayonida raqamli vositalardan foydalanish iqtisodiy bilimlarni faqat nazariy bayon etish bilan cheklanib qolmasdan, ularni hayotiy vaziyatlar, real statistik ma'lumotlar, elektron hisob-kitoblar, interaktiv topshiriqlar va loyiha faoliyati bilan bog'lash imkonini beradi. Shu sababli iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlikni raqamli vositalar yordamida rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qoraladi.

ASOSIY QISM

Iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlikning mazmuni

Iqtisodiy tafakkur — bu shaxsning iqtisodiy voqelikni anglash, iqtisodiy qonuniyatlarni tushunish, mavjud resurslar, ehtiyojlar va imkoniyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish hamda oqilona qaror qabul qilish qobiliyatidir. Iqtisodiy tafakkur rivojlangan talaba bozor munosabatlari, ishlab chiqarish, iste'mol, talab va taklif, narx, foyda, xarajat, investitsiya kabi tushunchalarning amaliy mazmunini anglaydi.

Moliyaviy savodxonlik iqtisodiy tafakkurning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u shaxsning pul mablag'larini boshqarish, daromad va xarajatlarni rejalashtirish, moliyaviy risklarni baholash, jamg'arma va investitsiya imkoniyatlarini tahlil qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Talabalarda moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish ularning mustaqil hayotga tayyorgarligi, tadbirkorlik faoliyatiga qiziqishi va kasbiy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlik bir-biri bilan uzviy bog'liq. Iqtisodiy tafakkur talabaning kengroq iqtisodiy jarayonlarni tushunishini ta'minlasa, moliyaviy savodxonlik ushbu bilimlarni shaxsiy va amaliy faoliyatda qo'llash imkonini beradi. Raqamli vositalar esa bu ikki yo'nalishni o'zaro uyg'unlashtiruvchi samarali metodik vosita hisoblanadi.

Raqamli vositalar iqtisodiy ta'lim jarayonida talabalarning bilish faolligini oshiradi, o'quv materiallarini ko'rgazmali, interaktiv va amaliy shaklda o'zlashtirishga yordam beradi. Elektron ta'lim platformalari orqali dars materiallarini tizimli joylashtirish, topshiriqlar berish, talabalarning mustaqil ishlarini nazorat qilish va baholash imkoniyati yaratiladi.

Elektron jadvallar, xususan Microsoft Excel va Google Sheets dasturlari iqtisodiy hisob-kitoblarni bajarishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Talabalar ushbu dasturlar yordamida xarajatlar smetasi, daromadlar jadvali, shaxsiy byudjet, foyda va zarar tahlili, narx o'zgarishi dinamikasi hamda statistik ko'rsatkichlarni hisoblashni o'rganadilar. Bu jarayon iqtisodiy bilimlarning amaliy qiymatini oshiradi.

Onlayn testlar, interaktiv viktorinalar, virtual doskalar, infografika va raqamli taqdimot vositalari o'quv jarayonini jonlantiradi. Ayniqsa, iqtisodiy mavzularda real ma'lumotlardan foydalanish, talabalarni kichik guruhlarda ishlashga jalb etish va natijalarni raqamli shaklda taqdim etish talabalarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi.

Talabalarda iqtisodiy tafakkurni rivojlantirish uchun dars jarayoni muammoli savollar, real iqtisodiy vaziyatlar, amaliy topshiriqlar va tahliliy faoliyat asosida tashkil etilishi zarur. Masalan, "Nima uchun narxlar o'zgaradi?", "Talaba o'z oylik xarajatlarini qanday rejalashtirishi kerak?", "Korxona foydasini oshirish uchun qanday iqtisodiy qarorlar qabul qilinadi?" kabi savollar talabalarning fikrlash faolligini kuchaytiradi.

Mazkur jarayonda keys-stadi metodidan foydalanish yuqori samaradorlik beradi. Keys topshiriqlari orqali talabalar real yoki shartli iqtisodiy muammoga duch keladilar, vaziyatni tahlil qiladilar, mavjud resurs va cheklovlarni aniqlaydilar, bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqadilar hamda eng maqbul qarorni asoslaydilar. Bu esa iqtisodiy tafakkur, kommunikativ kompetensiya va jamoada ishlash madaniyatini rivojlantiradi.

Loyiha metodi ham talabalarning iqtisodiy tafakkurini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Talabalar kichik biznes g'oyasi, xizmat ko'rsatish loyihasi, shaxsiy

moliyaviy reja, mahalliy bozor tahlili yoki marketing strategiyasi bo'yicha loyiha tayyorlashlari mumkin. Bunday faoliyat iqtisodiy bilimlarni real hayot bilan bog'lashga, ijodiy yondashuv va mas'uliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirishda raqamli topshiriqlar muhim metodik ahamiyatga ega. Masalan, talabalarga bir oylik shaxsiy byudjet jadvalini tuzish, daromad va xarajatlarni guruhlash, ortiqcha xarajatlarni aniqlash, jamg'arma rejasini ishlab chiqish kabi vazifalar berilishi mumkin. Ushbu topshiriqlar Excel yoki Google Sheets dasturlarida bajarilsa, talabalarda iqtisodiy hisob-kitob va raqamli savodxonlik bir vaqtda rivojlanadi.

Bundan tashqari, kredit to'lovlarini hisoblash, foiz stavkalarini solishtirish, investitsiya rentabelligini aniqlash, oilaviy byudjetni rejalashtirish, mahsulot tannarxini hisoblash kabi topshiriqlar talabalarning moliyaviy qaror qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Raqamli vositalar yordamida bajarilgan bunday topshiriqlar nazariy bilimlarni amaliy natija bilan bog'laydi.

Raqamli topshiriqlarni baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki talabaning tahlil qilish usuli, hisob-kitoblarning aniqligi, xulosaning asoslanganligi, raqamli vositadan to'g'ri foydalanganligi va taqdimot madaniyatiga ham e'tibor qaratish zarur. Bu baholash mezonlari kompetensiyaviy yondashuv talablariga mos keladi.

Iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlikni raqamli vositalar orqali rivojlantirishda bir qator pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash lozim. Avvalo, o'quv jarayoni amaliy yo'naltirilgan bo'lishi, iqtisodiy bilimlar hayotiy misollar, real vaziyatlar va raqamli ma'lumotlar bilan bog'lanishi kerak. Ikkinchidan, talabalarning raqamli savodxonlik darajasi hisobga olinib, topshiriqlar murakkablik darajasiga ko'ra bosqichma-bosqich berilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, o'qituvchi raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish metodikasini puxta egallagan bo'lishi zarur. Chunki raqamli vosita o'z-o'zidan ta'lim samaradorligini oshirmaydi; uning samarasi o'qituvchining pedagogik maqsadni to'g'ri belgilashi, metodik yondashuvni tanlashi va talabalarning faol ishtirokini ta'minlashiga bog'liq.

To'rtinchidan, ta'lim jarayonida teskari aloqa va refleksiya muntazam tashkil etilishi kerak. Talabalar bajarilgan topshiriqlar yuzasidan o'z xulosalarini bayon etishi, yo'l qo'yilgan xatolarni tahlil qilishi, keyingi faoliyat uchun tavsiyalar ishlab chiqishi zarur. Bu jarayon ularning mas'uliyatini, tanqidiy fikrlashini va o'z-o'zini baholash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Raqamli vositalar yordamida iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish talabalarning iqtisodiy bilimlarga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Chunki raqamli ta'lim muhiti talabalarga mavzuni faqat eshitish yoki o'qish orqali emas, balki amaliy harakat, hisob-kitob, modellashtirish va taqdimot orqali o'zlashtirish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy mavzularni raqamli vositalar bilan uyg'unlashtirish talabalarda mustaqil fikrlash, axborot bilan ishlash, raqamli ma'lumotlarni tahlil qilish, moliyaviy qarorlarni asoslash va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Biroq mazkur jarayonda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, texnik imkoniyatlarning yetarli emasligi, talabalarning raqamli savodxonlik darajasidagi tafovutlar, o'qituvchilarning raqamli pedagogik kompetensiyasini muntazam oshirish zarurati va sifatli elektron resurslarning yetishmasligi ta'lim samaradorligiga ta'sir etishi mumkin. Shu bois raqamli vositalardan foydalanish metodikasi tizimli, maqsadli va ilmiy asoslangan bo'lishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talabalarda iqtisodiy tafakkur va moliyaviy savodxonlikni raqamli vositalar yordamida rivojlantirish zamonaviy oliy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy jarayonlarni tushunishi, moliyaviy qarorlarni asoslay olishi, raqamli ma'lumotlar bilan ishlashi va resurslardan oqilona foydalanishi ularning kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Raqamli vositalar iqtisodiy ta'lim jarayonini amaliy, interaktiv va natijador tashkil etish imkonini beradi. Elektron ta'lim platformalari, elektron jadvallar, onlayn testlar, keys-stadi, loyiha metodi va raqamli baholash vositalari talabalarning iqtisodiy tafakkuri, moliyaviy savodxonligi va raqamli kompetensiyasini uyg'un rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuning uchun iqtisodiy fanlarni o'qitishda raqamli vositalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish, o'qituvchilarning raqamli pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish va talabalarning amaliy iqtisodiy faoliyatga tayyorgarligini kuchaytirish ilmiy-pedagogik jihatdan muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.
3. Xodjiyev A.B. Talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini raqamli vositalar asosida takomillashtirish mavzusidagi ilmiy-tadqiqot ishlari materiallari.
4. Xodjiyev A.B. Improving the methodology of development of educational activities based on digital technologies // American Journal of Alternative Education. Vol. 1, No. 8, 2024. – P. 145–152.

5. Xodjiyev A.B. Marketing ta'lim yo'nalishi talabalarining iqtisodiy kompetensiyalarini dasturiy vositalar asosida rivojlantirishning ilmiy-metodik ahamiyati // Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2024.
6. Xodjiyev A.B. Problems and solutions of using digital educational technologies in the process of teaching general professional subjects // International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies. Vol. 5, 2024. – P. 13–15.
7. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent.
8. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent.
9. G'ulomov S.S., Shermuhamedov A.T. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya.
10. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. – Paris.
11. OECD. Digital Education Outlook: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. – Paris.
12. European Commission. Digital Competence Framework for Educators. – Brussels.